

УДК 378

Іванова Валентина Василівна,
*д.е.н. професор кафедри економіки підприємства
Полтавського університету економіки і торгівлі*

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСВІТЯНСЬКИХ ПОСЛУГ

Розглянуто інноваційні підходи до організації інформаційного забезпечення освітнянського процесу, запропоновано вирішення проблеми структурно-тематичного наповнення фонду електронної бібліотеки вищого навчального закладу та визначено її роль у інформаційному забезпеченні освіти.

Ключові слова: інформація, інформаційний фонд, інформаційне забезпечення, електронна бібліотека.

Постановка проблеми. Новий етап розвитку суспільства базується на знаннях, що генеруються людиною. Для забезпечення такої генерації та активізації даного процесу необхідний її всебічний інтелектуальний розвиток. Оскільки знання формуються на основі інформації, то її якісні властивості разом із високим рівнем інформаційного забезпечення є головними факторами цього розвитку.

Суттєву роль у формуванні знань відіграють бібліотеки, що традиційно реалізують функцію задоволення інформаційних потреб споживачів. Найбільш значимою є їх участь у інформаційному забезпеченні освітнянського процесу, яке зазвичай здійснюється бібліотеками вищих навчальних закладів. Останнім часом їх інформаційні послуги дещо змінилися та мають значно вищий якісний рівень завдяки використанню інформаційно-комунікаційних технологій та комп'ютерно-комунікаційної техніки, що сприяло, зокрема, створенню бібліотеками електронних фондів (електронних бібліотек), у тому числі на основі їх традиційних інформаційних ресурсів для вирішення проблеми інформаційного забезпечення вищих навчальних закладів. Актуальним є дослідження не тільки сутності категорії «електронна бібліотека», а й особливостей формування її фонду.

Рівень задоволення інформаційних потреб прямо залежить від складу та структури інформаційного фонду як електронних, так і традиційних бібліотек. Специфіка форми документів електронної бібліотеки, на відміну від традиційної, надає можливість використовувати інші підходи до підбору та включення інформаційних одиниць у її фонд. Однією із найважливіших функцій електронної бібліотеки є інформаційне забезпечення конкретних науково-технічних проблем, адже вона здатна акумулювати в собі різнобічну інформацію.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аспекти організації та функціонування електронних бібліотек розглядалися у дослідженнях таких вчених як Абросимов А.Г. [1], Баркова О.В. [2], Дмитрієв Д.В. [3], Зуєв Д.С. [1], Земсков А.И. [4], Шрайберг Я.Л. [4], Кумановський Д.В. [3], Соколова Н. В. [3], Саух В.М. [5] та інших. Але недостатньо висвітлювалася проблема формування їх інформаційного фонду, зокрема для закладів освіти, які сприяють створенню знанневої основи у майбутніх фахівців.

Метою статті є вдосконалення організації інформаційного забезпечення

освітянського процесу та визначення підходів до формування інформаційного фонду електронної бібліотеки, враховуючи особливості потреб закладів освіти.

Основний матеріал. Електронною бібліотекою вважають розподілену інформаційну систему, що дозволяє накопичувати, зберігати та ефективно використовувати електронні документи, а також отримувати їх завдяки глобальним мережам передачі даних [6, с. 4]. Розвиток системи електронних бібліотек значно спрощує відповідь на питання, «...як зробити знання небагатьох доступними й корисними найширшому колу населення, усьому суспільству» [7, с. 11].

Доцільно зазначити, що створення фонду електронної бібліотеки – це не пряме трансформування друкованих документів традиційної бібліотеки в електронну форму, що може розглядатися лише як один із напрямів його формування. На відміну від традиційної, електронна бібліотека має значно більше можливостей щодо наповненості фонду та ширший перелік функцій. Вона є одним із засобів систематизації інформаційного простору, ланкою в системі інформаційних комунікацій, що відіграє важливу роль у формуванні та розповсюдженні інформаційних ресурсів, забезпеченні підтримки в економічній сфері.

Створення електронних бібліотек забезпечує підвищення рівня інформаційного обслуговування, адже вони надають можливість розширити перелік інформаційних послуг порівняно із традиційними бібліотеками, забезпечити оптимальність комплектування інформаційного фонду та більш високий рівень системи міжбібліотечного обміну.

Електронна бібліотека повинна мати структуру традиційної бібліотеки, що тільки базується на програмно-технічному забезпеченні, зокрема доступ до її фондів здійснюється через локальні та глобальні телекомунікаційні мережі. Отже, основними складовими електронної бібліотеки є електронний каталог ресурсів, фонд електронних документів та розвинута пошуково-навігаційна система. Ця структура зумовлена вже існуючою у бібліотеці налагодженою інформаційною технологією. Крім того, створення електронної бібліотеки є продовженням автоматизації традиційних бібліотечних процесів. Поєднання досвіду бібліотеки в систематизації та предметизації значних обсягів документів із сучасними комп'ютерними технологіями досить ефективно, зокрема забезпечує економію коштів у разі створення електронної бібліотеки на основі існуючої традиційної.

Іноді поняття «електронна бібліотека» замінюють поняттям «віртуальна бібліотека», що є достатньо дискусійним моментом.

Електронний каталог віртуальної бібліотеки, який фактично відображає структуру її фонду, складається із бібліографічних описів, що містять адреси-посилання на фактографічний матеріал зовнішніх (віддалених) джерел, тобто електронні ресурси, які належать фондам різних бібліотек або організацій. Така політика формування фонду досить ненадійна, бо не гарантує користувачу наявність необхідного документа в будь-який час, а отже і якість інформаційного обслуговування. Принцип побудови віртуальної бібліотеки може бути використаний як додаткова форма задоволення інформаційних потреб.

Електронна бібліотека дає змогу суттєво розширити обсяг інформаційних послуг, підвищити їх якість, тож такий інноваційний спосіб інформаційного забезпечення має переваги:

- оперативність доставки інформації користувачу;
- забезпечення різноманітного способу доступу до документів;

- можливість інтерактивного режиму при отриманні інформації;
- навігація в межах одного документа та між різними документами, що сприяє оперативності доступу до необхідної інформації із різних джерел.

Від якості змістовної наповненості інформаційного фонду і електронного каталогу залежить і якість інформаційного обслуговування.

Фонд електронних документів бібліотек вищих навчальних закладів повинен бути частиною загального фонду бібліотеки, тобто всі його документи мають зберігатися в ній на будь-якому носіїві. Це знизить залежність власного фонду електронної бібліотеки від зовнішніх інформаційних джерел, забезпечить його стабільність та виконання правила: запис в каталозі повинен посилатися на документ, що дійсно знаходиться в бібліотеці, у тому числі в електронній.

Повнота, комплексність та надійність забезпечення користувачів електронними документами потребують особливої уваги до формування електронного фонду, що зумовлює необхідність вирішення низки завдань, головними з яких є:

- визначення контингенту користувачів;
- моніторинг попиту на електронні документи;
- комплектування електронними матеріалами;
- вирішення питань щодо забезпечення авторського права;
- розробка системи каталогізації електронних документів;
- зберігання і облік електронних документів.

Комплектування електронної бібліотеки – це відбір документів, зміст і наукова цінність яких відповідає її завданням і особливостям. У результаті цього процесу створюється основа для виконання нею своїх інформаційних функцій.

Комплектування передбачає три напрями діяльності:

- вивчення ринку ресурсів;
- вивчення попиту;
- прийняття рішення щодо включення електронного документа до фонду електронної бібліотеки.

Бібліотека вищого навчального закладу повинна формувати фонд електронних документів сучасною науковою та технічною літературою, в якій висвітлюється найбільш актуальні проблеми держави, суспільства, економіки, враховуючи необхідність забезпечення інформаційної підтримки науковим розробкам і дослідженням. Крім того, потрібно брати до уваги принцип збереження культурної спадщини, що передбачає переведення в електронний вигляд цінних рукописів і рідкісних книг із згасаючими текстами, а також рідкісних і цінних газет, картографічних матеріалів.

Шляхи формування фонду різні, зокрема певний обсяг вільно поширюваної інформації в електронній формі можна отримати з мережі Інтернет. Відбір її необхідно здійснювати, враховуючи певні критерії, зокрема:

- стабільність та довготривалість джерела інформації;
- об'єктивність інформації;
- точність та повнота інформації.

Крім того, бібліотека вищого навчального закладу, користуючись даними попиту на інформацію, може самостійно виготовляти електронні документи на основі друкованих видань.

Одним з найкращих шляхів утворення фонду є одночасне придбання у видавництвах і друкованих видань, і їх електронних версій. Цей варіант найзручніший, так як дозволяє одночасно вирішити правові питання.

Інформаційні продукти на оптичних дисках також доцільно використовувати для формування електронної бібліотеки.

Створення фонду електронної бібліотеки у вищому навчальному закладі значно полегшується тим, що кожен викладач надає для цього певну кількість власних наукових та навчально-методичних документів у електронній формі, зокрема як службовий твір, що вирішує проблему дотримання авторських прав.

В умовах сучасних економічних трансформацій актуалізується потреба у забезпеченні максимального доступу користувачів до світових інформаційних ресурсів, організація якого можлива завдяки формуванню віртуальної частини фонду електронної бібліотеки, тобто посилань на інформаційні ресурси і продукти сайтів Інтернету.

Отже, загальний фонд електронної бібліотеки може складатися з двох частин, а саме віртуальної та реально існуючої.

Варто зазначити, що віртуальний фонд повинен бути незначною частиною загального фонду, а його створення може мати два напрями:

- 1) формування тематичних добірок URL-адрес сайтів інших бібліотек, інформаційних центрів, підприємств, органів влади тощо;
- 2) підбір документів із електронних видань, наприклад, журналів.

Основним принципом включення документів у електронний фонд є їх наукова та інформаційна цінність, актуальність. Цим вимогам відповідають, наприклад, наукові матеріали вітчизняних та зарубіжних журналів. Опис таких документів повинен бути включений до електронного каталогу бібліотеки із посиланням на URL-адресу, наприклад, електронного журналу в Інтернеті. Отже, має місце віртуальність: наявність відомостей про інформаційну одиницю фонду (електронне видання) у каталозі без фізичного знаходження його самого на сервері бібліотеки.

Розрізняють електронні видання наступних видів:

- електронні версії документів у друкованій формі;
- оригінальні, тобто існують тільки в електронній формі;
- змішані, тобто існують в обох згаданих формах.

Для формування віртуального фонду електронної бібліотеки вищого навчального закладу можуть використовуватися матеріали лише оригінальних електронних видань. Включення їх до фонду має свої переваги, серед яких слід відзначити високий рівень організації таких видань: великий обсяг, якісна форма представлення, оперативність видання, можливість використання мультимедійних засобів, простота пошуку.

Основним недоліком віртуальної частини електронної бібліотеки є ненадійність, адже сайти вищезазначених інформаційних джерел можуть з'являтися і зникати несподівано, що обумовлює її мінімальний розмір у загальному фонді та допоміжне значення у його формуванні. Крім того, комплектування бібліотек тільки за рахунок, наприклад, посилань на фонди одна одної призведе до загального збіднення фонду кожної.

Високий рівень якості та надійності інформаційного забезпечення освітянських процесів гарантує та частина фонду електронної бібліотеки, яка складається з реально існуючих документів. Такий підхід до його формування дає змогу в порівняно невеликий проміжок часу забезпечити включення накопиченого століттями матеріалу до електронної бібліотеки та вирішити актуальні для традиційних бібліотек проблеми:

економія місця для зберігання документів, а також економія витрат на екземплярність, реставрацію, переплетення.

Структуру фонду за тематичним складом представимо як

$$V = \sum_{r=1}^R \sum_{k=1}^K v_r \beta_k \quad (1)$$

де v_r – тема, $r = \overline{1, R}$; β_k - вид інформаційної одиниці (документа) фонду, $k = \overline{1, K}$.

Основними видами інформаційних одиниць, що включають до фонду електронної бібліотеки, є: повнотекстові документи (книги, статті, реферати, добірки документів, тези тощо), електронні образи друкованих видань у вигляді графічних об'єктів, мультимедійні матеріали, анотації нових творів від видавництва або безпосередньо авторів, матеріали електронних конференцій, відомості про програмне забезпечення та добірка їх демоверсій (рис. 1).

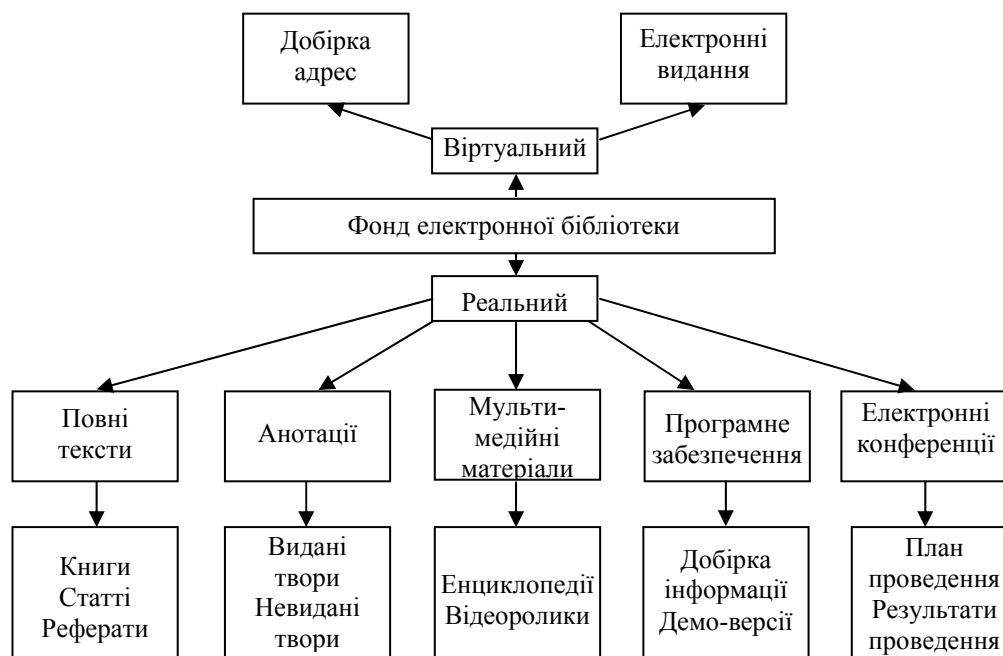

Рис. 1. Структура фонду електронної бібліотеки

Включення у фонд електронної бібліотеки анотації нових творів від видавництва або безпосередньо авторів сприятиме вивченню бібліотекою та видавцями попиту, рекламі нових творів, забезпечить постійну співпрацю з видавництвами та авторами щодо вирішення питань придбання у них електронних версій виданих творів. Тематична добірка комп'ютерних програм розглядається як додатковий засіб комплексного інформаційного обслуговування.

Змістовна наповненість інформаційних одиниць фонду повинна відповідати тематичній структурі інформаційних потреб освітянського процесу, забезпечуючи

комплексність їх задоволення.

Висновки та напрями подальших досліджень. Вища освіта формує знаннєву основу суспільства, що потребує якісної інформаційної підтримки. Її можуть забезпечити бібліотеки вищих навчальних закладів, активно використовуючи інформаційно-комунікаційні технології для створення електронних бібліотек, що надає їм можливість значно підвищити рівень інформаційного обслуговування. Основою для цього є наявний у них інформаційний фонд, сформований на основі комплексного підходу, та ефективна пошуково-навігаційна система.

Електронна бібліотека вищого навчального закладу може здійснювати інформаційне забезпечення не тільки внутрішнього освітянського процесу, а й різних економічних суб'єктів, науковців, органів влади, окремих громадян, що особливо актуально в умовах економічних трансформацій. Подальші дослідження доцільно спрямувати на визначення можливих напрямів такої співпраці.

1. Абросимов А. Г., Зуев Д. С. Научно-образовательная электронная библиотека вуза [Электронный ресурс] / А. Г. Абросимов, Д. С. Зуев. – Режим доступа: http://rcdl.ru/doc/2008/374_379_paper46.pdf. – Заголовок з титулу екрана.
2. Баркова О. В. Електронна бібліотека як сучасна розподілена інформаційна система [Електронний ресурс] / О. В. Баркова. – Режим доступа: http://www.nbuv.gov.ua/portal/natural/Mit/2010_58/m58_st18.pdf. – Заголовок з титулу екрана.
3. Соколова Н. В., Дмитриев Д. В., Кумановский Д. В. Электронная библиотека ВУЗа как часть информационной инфраструктуры сферы образования [Электронный ресурс] / Н. В. Соколова Д. В. Дмитриев, Д. В. Кумановский. – Режим доступа: <http://www.gpntb.ru/libcom5/disk/doc/41.pdf>. – Заголовок з титулу екрана.
4. Земсков А.И., Шрайберг Я.Л. Электронная информация и электронные ресурсы: публикации и документы, фонды и библиотеки / А. И. Земсков, Я. Л. Шрайберг; под ред. Л. А. Казаченковой. – М. : «Издательство ФАИР», 2007. – 528 с.
5. Саух В. М., Сорока С. В. Електронні бібліотеки в розподіленому освітньому середовищі / В. М. Саух, С. В. Сорока // Вісник ЧДТУ. – 2007. – № 3–4. – С. 227–232.
6. Межведомственная программа «Электронные библиотеки России» // Научные и технические библиотеки. – 1999. – № 7. – С. 3–15.
7. Курас І. Інформатизація та бібліотеки України // Бібліотечний вісник. – 1999. – № 6. – С. 11–13.

В.В. Иванова

Иновационные подходы к информационному обеспечению образовательных услуг

Рассмотрены инновационные подходы к организации информационного обеспечения образовательного процесса, предложено решение проблемы структурно-тематического наполнения фонда электронной библиотеки высшего учебного заведения и определена ее роль в информационном обеспечении образования.

Ключевые слова: информация, информационный фонд, информационное обеспечение, электронная библиотека

V.V. Ivanova

Innovative approaches for the supply with information for educational services

Innovative approaches for the organization of the supply with information of the educational process are considered, the solution of the problem of structural and thematic

content of the fund for the electronic library of the higher educational institution is offered and its role in the supply with information of the education is defined.

Keywords: information, information fund, the supply with information, electronic library.